

Docentenhandleiding – Denken voor jezelf (praatkaartjes)

Informatie

TV: Tijd van Ontdekkers en Hervormers

KA: Het veranderde mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.

De hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid

Duur: Ca 60 min

Leerdoelen

Na afloop van de les:

1. Leerlingen benoemen de belangrijkste ideeën van het humanisme (denken, vrijheid, kennis, de mens centraal).
2. Leerlingen vergelijken middeleeuwse en humanistische opvattingen over onderwijs en kennis.
3. Leerlingen verwoorden eigen meningen over vrijheid, leren en waarheid.
4. Leerlingen oefenen in luisteren, beargumenteren en kritisch denken in kleine groepen.

Achtergrondinformatie

In de tijd van Joannes Murmellius (ca. 1480–1517) ontstond een grote verandering in het denken. Eeuwenlang had de kerk het onderwijs bepaald: leerlingen leerden lezen en schrijven om de Bijbel te begrijpen en God te gehoorzamen.

Humanisten, zoals Murmellius, Erasmus en Thomas More, vonden dat onderwijs juist moest leiden tot vrijheid van denken. Volgens hen moest de mens leren begrijpen, redeneren, observeren, en niet slechts herhalen wat hem werd verteld.

Hun ideeën waren revolutionair:

- kennis mocht niet langer alleen in handen van geestelijken zijn;
- boeken moesten leesbaar zijn voor gewone mensen (niet alleen in het Latijn);
- onderwijs moest karakter vormen, niet alleen gehoorzaamheid trainen;
- en ieder mens had waarde en verstand, ongeacht afkomst.

De les draait rond die ideeën: leerlingen ontdekken de verschillen tussen middeleeuws denken (“geloof en gehoorzaamheid”) en humanistisch denken (“redeneren en begrijpen”).

Werkwijze:

1. Verdeel de klas in groepjes van 3–4 leerlingen.
2. Geef elk groepje 2–3 kaarten (afhankelijk van tijd).
3. Laat ze 10 minuten per kaart bespreken en hun belangrijkste gedachte noteren.
4. Bespreek klassikaal per thema: “Wat viel jullie op?”
5. Koppel de gesprekken terug aan Murmellius: *Wat veranderde hij aan hoe we leren en denken?*

Praktische tips

- Benadruk respectvolle discussie: humanisten geloofden in dialoog, niet in ruzie.
- Varieer met rollen: laat één leerling per groep ‘samenvatter’ zijn.
- Gebruik de praatkaartjes fysiek: print op dik papier, voorkant/achterkant tegenover elkaar.

Differentiatie:

- *Ondersteunend:* geef één kaart per groep met korte uitleg vooraf en laat leerlingen antwoorden op een groot blad noteren.
- *Uitdagend:* laat leerlingen zelf een “kaart 7” ontwerpen over een humanistisch idee dat ze herkennen in de wereld van nu.

Kaart 1: Onderwijs en kennis

Leerlingvragen:

1. Waarom vonden humanisten dat denken belangrijker was dan gehoorzamen?
2. Wat leer je op school wat jou leert om “zelf te denken”?
3. Moet onderwijs vandaag meer gaan over kennis of over karakter?
4. Wat zou Murmellius vinden van jullie school nu?

Modelantwoorden:

1. Humanisten wilden dat mensen zelf konden oordelen over goed en kwaad, in plaats van klakkeloos te doen wat de kerk of machthebbers zeiden. Denken maakt vrij: wie begrijpt waarom iets is, kan ook zelf keuzes maken.
2. Vakken als geschiedenis, burgerschap, maatschappijleer en zelfs wiskunde helpen om logisch te redeneren en kritisch te kijken naar informatie.
3. Murmellius zou zeggen dat beide nodig zijn: kennis geeft kracht, maar karakter bepaalt wat je met die kennis doet.
4. Hij zou blij zijn met vrijheid van onderwijs, maar waarschijnlijk schrikken van de afleiding en snelheid van leren vandaag (telefoon, sociale media).

Valkuilen:

- Leerlingen kunnen denken dat gehoorzamen “slecht” is. Leg uit dat gehoorzaamheid toen noodzakelijk was (orde, geloof).
- Vermijd zwart-wit: humanisten geloofden óók nog in God, maar wilden ruimte voor verstand.

Kaart 2 - Boeken en taal

Leerlingvragen:

1. Waarom is het belangrijk dat kennis voor iedereen bereikbaar is?
2. Welke rol speelt taal in hoe wij denken?
3. Hoe verandert het internet vandaag de manier waarop kennis zich verspreidt?
4. Is dat altijd positief?

Modelantwoorden:

1. Kennis geeft mensen macht om beslissingen te nemen. In de middeleeuwen hadden alleen geestelijken boeken — wie niet kon lezen, kon niet nadenken over wat waar was.
2. Taal bepaalt hoe we de wereld zien: woorden geven vorm aan onze gedachten. Zonder taal kun je moeilijk kritisch denken.
3. Internet maakt kennis wereldwijd toegankelijk, net zoals de boekdrukkunst dat deed in de 16e eeuw.
4. Niet altijd positief: er is ook verkeerde of misleidende informatie. Net als vroeger moeten mensen leren onderscheid maken tussen kennis en mening.

Valkuilen:

- Leerlingen kunnen internet idealiseren als “alleswetend”. Bespreek het belang van bronkritiek.
- Trek parallellen met toen: boekdrukkunst zorgde óók voor verspreiding van foute ideeën.

Kaart 3 – De mens centraal

Leerlingvragen:

1. Waarom vonden humanisten dat de mens belangrijk was?
2. Is het gevaarlijk om de mens in plaats van God centraal te zetten?
3. Waar draait het leven volgens jou om: geloof, kennis of vrijheid?
4. Herken je iets van het humanisme in de wereld van nu?

Modelantwoorden:

1. Omdat ze geloofden dat de mens door verstand en redelijkheid het beste uit zichzelf kon halen. De mens was volgens hen geschapen met talenten die benut moesten worden.
2. Sommigen vonden dat gevaarlijk: zonder God als leidraad konden mensen egoïstisch of hoogmoedig worden. Humanisten wilden juist balans — verstand én geloof.
3. Afhankelijk van persoonlijke overtuiging, maar humanisten zouden zeggen: vrijheid en kennis zijn nodig om het goede te doen.
4. Ja: onderwijs, wetenschap, democratie en mensenrechten zijn allemaal gebaseerd op humanistische ideeën.

Valkuilen:

- Let op respect in gesprekken over geloof. Leg uit dat humanisten niet “tegen” geloof waren, maar voor ruimte om na te denken.
- Sommige leerlingen kunnen denken dat “de mens centraal” betekent “ik mag doen wat ik wil”. Maak duidelijk dat verantwoordelijkheid een kernwaarde is.

Kaart 4 – Vrijheid van denken

Leerlingvragen:

1. Waarom vonden humanisten vrijheid belangrijk?
2. Waar ligt de grens van vrijheid van denken of spreken?
3. Kun je altijd zeggen wat je denkt, ook op school of online?
4. Hoe ziet 'vrij denken' er vandaag uit?

Modelantwoorden:

1. Omdat vrijheid van denken de mens de kans geeft om zich te ontwikkelen. Zonder vrijheid is er geen vooruitgang.
2. Vrijheid houdt op waar je de vrijheid van een ander schaadt. Humanisten wilden open debat, geen chaos.
3. Niet altijd: op school gelden respectregels en online zijn er grenzen aan haat of desinformatie.
4. Vrij denken betekent dat je informatie onderzoekt, je mening durft te vormen, maar ook luistert naar anderen.

Valkuilen:

- Sommige leerlingen kunnen vrijheid verwarren met "doen wat je wilt". Bespreek dat vrijheid samenhangt met verantwoordelijkheid en respect.
- Stimuleer ook luisteren: humanisme gaat over dialoog, niet alleen spreken.

Tip:

- Pak de grondwet of de internationale rechten van de mens erbij. Waar zie je vrijheid terugkomen?

Kaart 5 - Leren door vragen te stellen

Leerlingvragen:

1. Waarom helpt vragen stellen bij leren?
2. Is het lastig om vragen te stellen als anderen dat niet doen?
3. Welke vraag over de wereld zou jij graag beantwoord zien?
4. Wat is het verschil tussen kritisch zijn en respectloos zijn?

Modelantwoorden:

1. Omdat vragen stellen leidt tot inzicht: je denkt zelf na in plaats van te kopiëren. Socrates (een voorbeeld voor humanisten) stelde altijd vragen in plaats van antwoorden te geven.
2. Ja, dat vraagt moed. In de middeleeuwen kon het gevaarlijk zijn om vragen te stellen aan de kerk.
3. Voorbeelden: "Waarom zijn mensen ongelijk?" of "Hoe kunnen we vrede houden?"
4. Kritisch zijn betekent nadenken en argumenten gebruiken; respectloos zijn betekent iemand aanvallen zonder te luisteren.

Valkuilen:

- Leerlingen kunnen vragenstellen verwarren met "kritiek leveren op alles". Bespreek dat het doel is om te begrijpen, niet om te ondermijnen.

Kaart 6 – De wereld als klaslokaal

Leerlingvragen:

1. Hoe leer je van andere mensen of culturen?
2. Waarom wilden humanisten reizen en samenwerken?
3. Hoe kun jij vandaag iets leren van iemand uit een ander land?
4. Wat zou een “moderne humanist” doen in onze wereld?

Modelantwoorden:

1. Door open te staan voor andere gewoonten, talen en perspectieven. Humanisten reisden om kennis te delen en nieuwe ideeën op te doen.
2. Ze geloofden dat samenwerking de mens slimmer en wijzer maakt — kennis groeit als je haar deelt.
3. Via internet, uitwisseling, boeken of gesprekken met mensen uit andere culturen.
4. Een moderne humanist zet zich in voor onderwijs, mensenrechten, gelijkheid en dialoog over wetenschap en geloof.

Valkuilen:

- Leerlingen kunnen denken dat humanisten alleen “Europese” denkers waren. Leg uit dat ze juist internationale samenwerking belangrijk vonden.
- Trek parallellen met vandaag: Erasmusbeurzen, VN, UNESCO, internationale wetenschap.